

Orczy Lőrinc Recrudescunt-fordítása.¹ A dunántúli, csömötei (Vas megye) kismemesi családból származó Orczy VIII. István (1669. IX.? – 1749. XII.12.) 1736-ban érdemei jutalmául megkapta ezer forintért Batthány Lajos, a nádor segítségével lealkudott taksáért a kívánt magyar bárói rangot.² A hozzá illő „anyagi háttérrel” maga szerezte meg magának hol birtokvásárlással, hol cserével, de mindenképpen kemény munkával, mint ahogyan erről végrendeletében büszkén írta „...szegény legény voltam, mindent a magam töredésivel szereztem, ...valami kevés jószágot a Nyáry familia jószágából acquiráltam, azt magam faradtságával szerzett készpénzen vettem és váltottam...”³ Részben igaza volt, mert a Bedeghi Nyáry családból származó feleségével, Petrovay Zsuzsannával (1690. XI. 6.–1737. IV. 2.) kapott hozomány gyakran csak birtokjogot jelentett; nagyságuk azonban már nézőpont kérdése és a gazdaságtörténet körébe tartozik. Orczy István többnyire hivatalaiban szerzett jövedelméből vásárolta vissza az elzállogított javakat, de az is megtörtént, hogy váratlanul elhunyt sógorait temettette el cartabiancák vagy más egyéb birtokátadományozó irat fejében. Alországbíróként, a jászok és kunok kerületi kapitányaként, illetve Heves és Külső Szolnok vármegye első alispánjaként megvolt hozzá mind hatalmi, mind pénzbeli lehetősége. Kortársai is tudtak birtokvásárlási hajlandóságáról, s amikor a Rákóczi család birtokában levő Tokaj-, Mád-, Tállya-porciók (tokaji borvidék egyes részeinek) eladása felvetődött, értesítették erről Orczy Istvánt is, a volt kuruc kapitányt. 1706. május 31-én még a Dunántúlon lakó szüleit kívánta meglátogatni a II. Rákóczi Ferenc kiállította szabadságos levél birtokában.⁴ Orczy a szabadságharcban való részvételekor is kapcsolatban állt Pálffy Jánossal, majd nyíltan is átállt a labancok oldalára. Jutalmul 1710-ben a kuruc Darvas Ferenc birtokait kapta meg. Hivatali pályája végén joggal mondhatta a fent idézett szavakat, hiszen fiára, Lőrincre (1718. VIII. 9.–1789. VII. 28.) – leánya, III. Anna pénzben kapta meg jussát – már igen tekintélyes birtokot hagyott oszthatlanul. Orczy Lőrinc is jól sáfárkodott az örökölt vagyonnal. Nyugodtan vásárolhatott porciókat a kölcsönbe adott pénz kamataiból, támogathatta a nála jelentkező írókat és törekvéseiket, élhetett verselési kedvtelésének, „irodalmárkodásának”. A későbbi korok által „conservativként” elkönyvelt Orczy Lőrinc különös tetteivel szembesülhettünk kutatásaink során: a nagyságos fejedelem, II. Rákóczi Ferenc nevében megfogalmazott „Recrudescunt”⁵ teljes, 1745. március 7-i dátummal készített fordításával.⁶ A családi levéltárban Orczy Lőrinc fiatalságáról és az abaúji főispánságát megelőző évekről kevés adat áll rendelkezésünkre. Tisztartójával, Püspöky Ferencsel váltott leveleiből tudjuk, nem nagy lelkesedéssel ugyan, de 1743–1744 februárjáig résztvett az ún. felső-sziléziai harcokban, majd hazatért és gazdálkodott.

¹ Az idézett dokumentumok lelőhelye többnyire a Magyar Országos Levéltár, P szekció, Orczy család levéltára 518–531, az. A továbbiakban MOL, P, név és csomó-és iratszám. A „Recrudescunt” esetében eltekintünk a szakirodalom részletes felsorolásától; megemlítjük SZALAY László: *Magyarország története*. Bp., 1858. VI. 140.; NÉGYESY László: *Rádai Ráday Pál munkái*. Bp., 1889.; *Rákóczi-Emlékkönyv I-II.*; KÖPECZI Béla: *A Rákóczi-kor politikai irodalma és külföldi hatása*. = It 1954.; *Magyarország története 1686–1790*. Szerk. EMBER Győző, HECKENAST Gusztáv. MTA TT., Bp., 1989. a IV/1. kötetben V. fejezet: R.VÁRKONYI Ágnes: *Szabadságharc az állami önállóságért*. 173–202.

² MOL, P 519, Familiaris, 12. csomó, Orczy barones= Boy Nr.1–226.; Boy 41. A továbbiakban: BOy és szám.

³ MOL, P 1607, Kállay család, Rokon és idegen családok, 1.cs. 12.tétel, Orczy Lőrinc vagyoni ügyei.

⁴ BOy 6. Az Orczyak családi legendája szerint annyira hasonlított VIII. István a Nagyságos Fejedelemhez, hogy egy hétre az egri vár tömlöcébe zárták helyette.

⁵ l. az 1. fejezetet.

⁶ A fogalmazvány lelőhelye: mérete: ca. 42x30 cm; terjedelme:

1745 fontos a jász-kunok életében, mert a jász-kun „Redemptio” éve: Mária Terézia engedélyével lefizethették az 500 000 forint váltságdíjat régi kiváltságaik visszaszerzéséért.⁷ Kapcsolatba hozható a fordítás a „Redemptio”-val vagy véletlen egybeesésről van szó? Orczy Lőrinc 1753-ban a „vacans Jász és Kúnvágy Kapitányságnak reám ruházása”-ért folyamodott Batthyány Lajos nádorhoz.⁸ 1756. október 6-án már a Jász-kun és Hajdú kerületek ezer lovasának parancsnoka⁹ és ez év decemberétől 1759 májusáig a jász-kunok kapitányaként vett részt a Hétéves háborúban.

A birtokvásárlási ügyleteket leszámítva, semmiféle utalást sem találtunk az általunk átnézett levéltári anyagban a Rákócziakra vonatkozóan. Ezért is keltettek nagy meglepetést a II. Rákóczi Ferenc fejedelem írásából készített fordítások. Nem kívánván más tudományokba kontárkodni, azzal a megjegyzéssel közöljük a szöveget, amely eredetileg az Orczy család archivumában volt,¹⁰ hogy valószínűleg a *Histoire des revolutions de Hongrie*¹¹ című kötetben latinul megjelent szöveget vagy azzal rokonítható másolatot használt, és bár a megértést nehezíti, mégis Orczy Lőrinc eredeti helyesírásában, írásmódjában, csupán a központozás esetenkénti modernizálásával. Úgy véljük, ha sem a hiányzó ékezeteket nem tesszük ki, sem egyéb emendálást nem viszünk véghez, jobban megőrizhető a szöveg eredetisége, illetve jobban érzékeltethető készítésének folyamata. A [ ] tett szöveg, megjegyzés a közreadóé; ... szöveg olvashatatlan.

„Die 7a Mar 1745.

Az¹² Egész Keresztény világ Fejedelmek, Birodalminak, nem különben mind nyajatoknak akár minő Tiszt miltóság felsőség, és hivatalbeli Statusoknak s' rendeknek.

Mi Felső vadász Rákoczy Ferencz Isten kegyelmibül Fejedelem az Romaj Szent Birodalomy herczeg. Saarossy Groff Múnkacsy és Makoviczy Fejedelem Sárospatak Tokaj Regécz Ecsed Somlyó Lednicze Szerencs és Ónod Váraknak örökös Ura.

Örök emlékezetül. ~ ~

Megh ujulnak az Tekintetes¹³ Magyar Nemzetnek sebei, és annyiszor mostoha gondviseléssel *haszontalanul*¹⁴ enyhítettett, Ország szabadságának sérelme minekutánna

⁷ 1702-ben I. Lipót eladta a három részből – a Jászvágyból, Kis-és Nagykunságból – álló Jászkun-területet a német lovagrendnek. 1714-ben záloggá alakították át. Eredetileg a nádor vezénylete alatt álltak, aki főkapitányuk és tulajdonosuk is volt; ez Orczy Lőrinc idejében, 1765-ig Batthyány Lajos (1696–1765) volt. Az önálló Jászkun-terület 1876-ban szűnt meg, amikor négy megye területébe osztották be.

⁸ MOL, P szekció 1314, Batthyány család, Missiles, Orczy Lőrinc levelei. Ez a második levél.

⁹ 1763. február 15-én lovas táborkoki rangban 1500 forinttal nyugdíjba vonult; ebben az évben fejeződött be a Hétéves háború.

¹⁰ Az itteni levéltár 1970-es megszűntekor kerültek a Budapestről elvitt dokumentumok Nagybányára. L. H. KAKUCSKA Mária: *Orczy Lőrinc hagyatéka, ismeretlen versei és a tűz nem szelektáló pusztításáról.* = Magyar Könyvszemle (118.) 2002. 1., 74–80. (Előadás formájában: MTA ITI, XVIII. századi osztálya, 2001. április 18.)

¹¹ *Histoire des revolutions de Hongrie ou l' on donne une idée juste de son légitime Gouvernement, avec Les Memoires du Prince de Françoise Rakoczy sur la guerre de Hongrie, depuis 1703, jusqu' á sa fin. Et ceux du Comte Betlem Niklos[!] sur les Affaires de Transilvanie.* A La Haye, chez Jean Neaulme, 1739. Mi, a valaha a Csáky család, ma az Aradi Xenopol Könyvtár tulajdonában lévő francia–latin nyelvű, hat kötetes kiadványt forgattuk. Köszönöm a Könyvtár Igazgatójának és dolgozóinak a kutatómunkában nyújtott segítséget.

¹² Eredetileg más állhatott a határozott névelő helyén, ui. a kezdőbetű, a *M* jól olvasható.

¹³ Orczy saját kezűleg írta a margóra *+tündöklő*.

¹⁴ A dőlt betűs szót utólag toldotta be Orczy; az eredetileg írtakat: „sertődött.Ország szabadságának” áthúzta.

lassankint el lankadvan¹⁵ az tagok, Auszriaj háznak iszonyu Birodalma alatt még egészes ra...tok¹⁶ végh és halalos ki menetele féltetik. Fegyverrel orvosoltatni ohajtoz.

Csudálkoznak sokaknak szivej, látván isméth az országhnak Új zendülésinak Ujságát. S' azonn Nemzethnek melly győzhetetlen dűcsösséggel s' hivalkodó csendességgel annyi százados esztendőkig virágozván állott már szoros következő esztendőkben¹⁷ gyászos viszálkodásokkal bé borittatni, midőn az Világ csudállya, sokann Királyi Felség meg vetésirül többek nyughatatlan s' mindenkor Ujságot kivanók képében (tudatlanok az dolgokbann) hibássann vádoltatnak.

Adgyatok igaz bánatnak s' panaszoknak helyt s' megh nyitván hűséges szívnek rejtekít. S' kik vagj ideinn való roszúl s' abussan elmébenn tűnttetett¹⁸ vélekedésből vagj az zabolátlan, különös versengéseknek szomjuságából másképpenn érzettetek midőn az igaz Fegyverkezésnek okait elől adgyuk. Egijenes Birák legyetek.

El folynak százados esztendők, minekutánna Országlásra fel fuvalkodott kívánságból, hálóbann kevervén az ország nagyajnak iramló kedvezésit, Királyi Méltóságnak hatalmát Auszriaj háztul fel veteni¹⁹ historiakból hallottuk. Altal menvén²⁰ mind azonnaltal minden udőknek szerinn reghi ország szabatságának²¹ mindenkor csalárdul lest[?] attúl hányatni mind az Könyvek²² kedvezés nélkül mondgyak s' mind az Atyainknak reank maradt hiteles szava bizonyitnya. Mi kinszeritette²³ Batoriaknak tündoklo familiáját az ház ellenn fejvert fogni. Mi ügjet vett fel Bettlenn az haza védelmezésiben. Bocskej zendullesit mi ingerlette, mi ok mi dolog indította fel Rakocziakat, Tökölit, látta s' latty az világ. Nincsen is csalárság melly az országnak igaz neheszségeit Terheit felejttesse. Legh főbb oka²⁴ olly és annyi támadásoknak oka az most is a' ki völtt az²⁵ Ország Törvényeinek nem tartasa mert mihelyt megh kostoltattvan²⁶ csalfaságokkal étetőjüket az austriacusok nemzetünköt hódulni²⁷ erzettek, titkos és naponkint terjedő uralkodo²⁸ szabatsággal lassú lépéssel olly gyálázottságra tértenek hogj már Királyi Diplomáknak épséginn egészesigibenn részt csináltak.²⁹ Czikkelei meg törvén valami teczenék szabadosnak cselekedetre állitván, már nem³⁰ palástolt, de az ország szabatságát meg fojtó tanácskozásoknak nyilván való jelet³¹ adnak. Innét fogyván, jaj fájdalom. Tundokló magjar vétü³² nemzetségek el fog-

¹⁵ A dőlt betűs szótag javítva, eredetileg „lankadvan”.

¹⁶ A dőlt betűvel írt szó utólag lett a szöveg fölé beírva, és a helyhiány miatt nem jól olvasható.

¹⁷ A dőlt betűs szöveget a baloldali margóra írta Orczy, + jellel utalva a betoldás helyére; a vastagon szedett dőlt betűs szót, a margói helyesbítésbe toldotta.

¹⁸ A dőlt betűs szöveget utólag toldotta be.

¹⁹ Eredetileg „adattatnak” állt a dőlt betűs szöveg helyett.

²⁰ A dőlt betűs szöveget a margóra írta a betoldást jelentő + jellel a „fellyebb nemvén[!]” helyett.

²¹ A dőlt betűs szöveg a margón olvasható az utólagos betoldás * jelével.

²² Vége az első oldalnak.

²³ „nyertette” helyett a dőlt betűs szót írta be Orczy.

²⁴ A dőlt betűs szó utólag betoldva; „volt és lesz most is” kihúzva.

²⁵ „el viselhetetlen” kihúzva.

²⁶ Eredetileg „kostoltattak”.

²⁷ „Szabidulni” áthúzva.

²⁸ A szövegben nem látszik jól, de úgy is vehető, hogy a szót részben törölte Orczy, ui. a dőlt betűs része olyan, mintha át lenne húzva: *uralkodo*, míg a következő sor kezdetén álló utolsó szótag jól olvasható.

²⁹ A dőlt betűvel szedett részt, megjelölve a margóra írta.

³⁰ „Titkonn de” kihúzva.

³¹ „is” kihúzva.

³² +*familiák* a margón olvasható.

laltatván erőszakosan jóságok, Tiszt méltóságok az *osztály*³³ nemzetül *el idegenitetven*,³⁴ szokatlan külső Törvényeknek ne hozása és szenvedhetetlen adozásoknak fel vetési, országnak arany szabadságát mely annyi százados esztendőig az³⁵ Király választásábann³⁶ erejt epsleges folyamattal *meg*³⁷ tartotta. Örökös jobbágyi sorssal ijesztessel reá hajtatván szolgálj modon meg v...relni Kinszeritettek és hogy ez³⁸ szabad uralkodások nagyobbra szabadossbann terjedgjen azonn nagj Kiralynak *Jerusalemi*³⁹ Andrásnak nagj Törvényit mely mind rendeknek fobb szabadságít, maid ez mostoha üdökig ...⁴⁰ tartottatta és nemzetnek örökös dücsossegire bé foglallya ki is Törvények *Kaig*⁴¹ szegése alkalmatosságával Kiraly ellen való fel kelest orokossen enged, különös urasagoknak kedvezesivel ország rendinek meg egyesulesivel gyalázatosann el rontottak és noha szabad választasonn s' Kiraly ellen valo szabad fel kelesen kivel mind egjébb ország törvényenek *szenkül való*⁴² meg tartására szabadossan kinszerites nélkül esküvessel is igirték magokat, megh is szokatlan uttal mind haza törvényin, *ell... szalossann*⁴³ különbözőes nélkül szabadonn minden uttal moddal harczolok ellen méltán⁴⁴ s' igazán panaszolkodnak. Fájdalmas valóbann Mars iskolájabann nevelkedett nemzett, mely is vérel s'pénzel is meg nem irható munkával minden ellenségek ellen sok udokig Dicseretessenn az egész Kereszténység⁴⁵ védelmezte. Már hadi tisztességtül megh fosztatott, és azok *nem*⁴⁶ Kicsiny sérelmivel az magjar vitézkező virtusnak ország világos Torvenyi ellenn, ugj mintt Condi.IV. Diplom Regij. Art I. Anni 1658. Item Art. X.XI. anni 1608. item XXVIII.1659. olly Közönségessenn idegeneknek osztatik, hogj alig egj vagj két várnak gondviselése bizattassék magjara és igj haza fiának *maga*⁴⁷ hazájábann idegenek *+kell lenni számkivetettnek+*⁴⁸ s' külső igat huzni, eszt ki szenvedhesse, bár jajgatni s'siratni sorsunkat szabad vólna. Minde nek az Országbann zurzavarbann vannak. Birodalmomnak egész módgja meg újult, s' az egész haza dolgajt akarattya szerint az Bécsy Tanácsok *hogy*⁴⁹ folytassa kívánnya, és az haza Nagjajnak s' Birájnak, *tanácsa*⁵⁰ ki akarattya ki záratvan, mind azok mellyek a' Köz jót nézik noha alabbirtt[!] törvények tilttyák ugjmintt. Cond. 3tia Diplom Regij. Art. IV.1681. 1655.XIV. 1659. rólunk nálunk nélkül el rendeli. Bizonyóság ebbenn csak minapi Karlovitz Békesség tétel is. Ezekenn felöl ki ne tudgja Aulica Camarának szabadosságát. Egig hatnak az sirások sok özvegyek s' árvák az orokos Felseget *hivják*⁵¹ boszú állónak. Irtózik az elme csak említésire is azonn Tyrannusy gondolattal koholtatott Neoquistica Comissionak csak emlekezetire is, melly-

³³ Utólag betoldva.

³⁴ „el hozatvan” kihúzva.

³⁵ „szabad” áthúzva.

³⁶ „epsegit” kihúzva.

³⁷ Utólag írta a szöveg fölé Orczy.

³⁸ Eredetileg mást írt Orczy, a javítás miatt azonban nem olvasható.

³⁹ Más állott eredetileg, a javítás következtében olvashatatlanná lett.

⁴⁰ Nem olvasható jól a szó; talán „iltenn”.

⁴¹ A dőlt betűs szó olvashatatlan.

⁴² A margón olvasható.

⁴³ A dőlt betűs rész tintafolt miatt nem olvasható.

⁴⁴ A 3. oldal kezdete.

⁴⁵ Az utolsó szótág eredetileg más volt, de Orczy átirása következtében olvashatatlanná vált.

⁴⁶ Vagy javított a szó, vagy Orczy tolla írt vastagon; nem dönthető el egyértelműen.

⁴⁷ A dőlt betűs szó többszörösen javított.

⁴⁸ Orczy nem döntötte el, melyik változat legyen a végleges.

⁴⁹ Utólag a szöveg fölé írva.

⁵⁰ Az első szótág erősen javított.

⁵¹ A toll vastagon írt, emiatt nehezen olvasható a szó.

nek további folytatása noha az egész V[ár]megyékre ki adatott Decretum által megh ismertetett és semmi aszt⁵² helybenn hagjó Törvény nem találtatott, és valóbann az lelki isméret is semmi képpenn igazságosnak nem ítülhet, mégis azonn hamis moddal való Mammona keresése különbözö móddal s' uttal, Királyi igiret ellen is mennyi Károkat tett onnan Ki teczik, hogj az hazának nagj része haza fiaknak igasságos birtokábúl *ki ragattatván*.⁵³ András Király XXVI. Art. Uladisl. Decret. X. item XXXI. Art. 1599. Törvényei ellenn idegeneknek érdemes haza fiaknak ki rekesztésivel idegeneknek osztattak. Semmi igassagtalanabb és Austriacusokat gyüöltetöb más ki nem gondoltathatott annál, hogj az Töröknek országbúl való ki verettetésiérth (mellyre ugjan az Király Diploma szerint tartozik) már azonn örökös jószágokbúl is (kiket Török birodalom alatt is az ország nemessy szabadossann birtanak) csak azonn okbúl megh fosztassanak és ugj azok, kik az elott sok esztendökig jószágokat s' országot vérrel s' költséggel számtalan fáratsággal az Pogányoktúl dicsiretessenn védelmezték, Keresztény Király alatt pogány igát Kintelenítették szenvedni, semmi ok semmi Könyörgés itt nem használtt. Sött Dominumok uraságok formaltatván. Ugi Egjyházy mintt világi rendek minek elötte magok *jussoknak*⁵⁴ meg mutatására meg jelennének világ Törvénye ellenn már azoknál ki rekesztettek, s' mindenek *ugj*⁵⁵ rendeltettek, mi képpenn az Nemesség az országbúl ki gyomláltatna! Innét az Nemes Vármegyék alkuvásra s' Neoaquisticum jusnak meg váltására Uj Birói Székek Törvényeknek sérelmivel fel állítatván. Kinszerítették. Mellyeket noha világossann ország Törvényei tiltották Art. XII.1603 XIV. 1618. XXVI. 1638 és XLI 1649. és⁵⁶ ugjan aszt Austriacusok Diplomaj is tiltották, mégis az haza fui gyalázattyával rendetlen Törvényes folyamattal, Bécsbenn országonn kívül 1638. eszt.beli XLI. Art. Dipl. V. Cond. ellenn 1659. eszt. első Art. ellenn, ott az leveleknek s' *jussoknak*⁵⁷ meg mutatására erőszakossann reá húzzattak és midön sok költséget s' sokszor többet⁵⁸ mintt az jószag értt, ki tettek volna, végre az Aulica Camara, félre hagjván azonn helyeket s' széket mellyhez az itület tartozott volna. 1681. eszt. XXXVII. Art. Ellenn, mint Birötül, noha actor is volt⁵⁹ csupann az Királyi fiscusnak teczése szerint csak azonn szomorú Szententiát veteres imigrate coloni, szeginyeknek ki adta. Nyög⁶⁰ Jászoknak s' Kúnoknak sok Dücsösséges Királyoknak Privilegiomával meg bővítettett *hajdani*⁶¹ szabatsága és szokatlan jobbágyságábúl az Teutonicus ordonak ki szabadulni ohaioz.

Foházkodik az Magjar Camara, megh me.ireztetvén hatalmatúl és méltán bányya hogj az nyilván való Törvények *ellen*⁶² Art. XVIII 1622 CXLVI. 1647 XIII.1681.⁶³ mellyek megh engedvén az Aulica Camarával való egjütt értelmet, attúl való függest, *mind az álltal*⁶⁴ ki rekesztik. Az Természet maga Aulica Camarának ki mondhatatlan fősvénységit szemire hányya. Melly az Sóval Kivel olly böségessenn megáldott az Felséges Isten, hogj meg nem lehet emiszteni,⁶⁵ olly drága árát szabta, hogj sok sze-

⁵² A 4. oldal kezdete.

⁵³ „el szakasztatván” kihúzza.

⁵⁴ Az eredeti szó olvashatatlan, a dölt betűssel írta át Orczy.

⁵⁵ Erősen átjavított.

⁵⁶ Az 5. oldal kezdete.

⁵⁷ Utólag betoldva a szövegbe.

⁵⁸ „az haza fam...” kihúzza és nem befejezve a megkezdett szót.

⁵⁹ „Sententiát venni” kihúzza.

⁶⁰ „az hajdani” kihúzza.

⁶¹ Utólag a szöveg fölé írva.

⁶² A szöveg fölé írva utólag.

⁶³ A margón olvashatóak.

⁶⁴ Utólag betoldva.

⁶⁵ „megh is” kihúzza.

gynység megh szükülvén Költség dolgából minden napi Kenyerit Só nélkül enni Kintelen, ezenn természet ajándékátul meg fosztatni, nem nagj vétek é? El halgattyuk Koronához tartozó jószágoknak idegenítésit, mellyet Ulad[islaus]. Király Decr. II. Art. tiltt, ugj az harminczadoknak duplázott vámját. S' csak az *Portionale Qvantumnak szenvedhetetlen*⁶⁶ meg vételit helyes panaszal hozzuk elől, ez egjedül sok fájdalmas sirásra indíthat, mert minekutanna az szabad uralkodásból az Udvari Kamara Ezres Ezreket az országra fel vetett noha⁶⁷ szabad országnak szabatsági, az Ország *Gjülésenn*⁶⁸ Kivül semmi adó fel vétést nem engedtek bizonyítván eszt. Art. 11. Matyas Kir. III. Decr. item I.Ulad.[islaus] V. Decr. olly nagj romlást okozott az országnak, hogj azonn *bácsös*⁶⁹ és⁷⁰ bösségés gazdagságal bővelkedő ország előbbi allapattyának csak árnyékát lehessenn szemlélni. Szegjen elől hozni és Keserves miképpenn az elviselhetetlen adózás mintt nimelly szegényseg, ketsegbenn esvén⁷¹ életitül magát meg fosztotta, mások Feleségeket s' gyermekeket az adó szedőknek el adták. Többek Törököknek azokat el zálogosították s' azokat szolgálak ...⁷² sorsokat könnyebbitették. Valóbbann az Hóld uraságát könnyebbnnek s' el viselhetőbbnek most is az köznép kiálttya, midön mostani egj esztendőbeli adoja többre megjen mint az alatt tiz esztendő beli. Nem is szünhete Austriacusoknak ezen kimondhatatlan uralkodása minekelőtte az egész Ország népit egjenlöképpenn ne marczongolná. Papi méltóságok, világi nagyságok zászlós Ur, nemes szabad Királyi városok adózásra kinszeritettek és noha csak egj Esztendő vólt ...ve⁷³ olly Törvéntelen Kivánságnak vigbenn vitelire, de sokak el telése után is erőszakos Kautiokkal s' Katonák által ki szedettetett, sőt nevelkedett az Uj fizetésnek summája, s' Neve is Neme is szines csalárdsággal változtattatott, ugj hogj *nemessek*⁷⁴ megh fogattatására, szanyargattatására, vereségeire nézve könnyenn által lehetett látni az örökös igának haza nyakábann való vetésit. Töbek vannak még az Országnak igasságos szekeinek folyamattya meg tiltatott, ugj hogj ritkánn és néha ötvenedik esztendőbenn Törvényezőknék itilűssire öszve ulhettek. Mellyből is sok fertelmesség következett. Törvények meg szegettek. Törvénykezések meg ujultak praedállások húzasok vonások következtek, az többek szabatságának út nyitattott. Árvák el nyomattak, özvegjek meg fosztattak és mivel az haza belik sem tulajdon módgjak szerint Jussokot keresni nem engettettek sem könnyenn, ök is idegen Birákhoz folyamodni nem akartak. Az Köz igasság el nyomattatvan mindenek *nagj rendetlenségbenn tétettek*.⁷⁵

Ki⁷⁶ nem tudgja mire czéloztak az Pálastolt s' *titkos*⁷⁷ módokkal az vallások forgatásábann. Nem egjébbre hanem hogj azonn szinel az köz szabadságnak inkább lesekett[?] hányhassanak, s'⁷⁸ mivel Cseh Országonn megh tették Austriacusok az Próbát itt is olly szerencsés végit várhattni gondolták el rejtett szándékoknak, el széllyesztenek az vizek s' Patakok lesznek. Igj sok felé szaggattatván az Ország Istápinak el-

⁶⁶ Orczy megszámozta a szavak sorrendjét.

⁶⁷ A 6. oldal kezdete.

⁶⁸ „rendi” kihúzva és helyette írta a dőlt betűs szöveget.

⁶⁹ Az eredetileg írt szó lett átjavítva, mellyel nehezen olvashatóvá vált.

⁷⁰ Eredetileg a „ritka” szó állt, ezt kihúzta Orczy.

⁷¹ „attúl maga” kihúzva.

⁷² A toll vastagon fogott, emiatt olvashatatlan a szöveg.

⁷³ Az átjavítás miatt olvashatatlan a szó.

⁷⁴ Utólag a margóra írva +jellel.

⁷⁵ Orczy folytatólagosan írta a margóra.

⁷⁶ A 7. oldal kezdete.

⁷⁷ Utólag a szöveg fölé írva.

⁷⁸ Utólag a szöveg fölé írva.

méjek midőn versengések az vallások felől támadnak, lassankint el erőtlenedten az Országnak fogjatkozásit tapasztallyuk.

Sok Templomokbann⁷⁹ panaszkodnak midőn Papjokat idegen nyelvenn beszélni hallják; az főbb jovedelmű iltaroknál idegenek szedik az bért. Kik midőn csak erszenyek hasznát nézik, szeginy Nemzetünk lelki Vigasztalás nélkül jó példákkal nem dicsekedhetik. Megh vettettek az Ország Törvényei s' azok az Austriacusok szabad magjarázattyának, Ország Gyüllésnek pedig végzése, az Bécsy Udvarnak szolgál. Mi reménség az épültre, le rontatván az Fundamentum.

*Nincsen Tyrannusy Uraság elől mozdítására bizonyosbb jel, mintt az Szabad Országot az Köz gyülekezettül el vonatni.*⁸⁰

Nevelkedett ezekbül nagyokbagnak véghbenn vitelire Austriacusoknak mértéktele-n szabadsága, és valami különös tanácskozással el végeztetett, nagj Törvénynek tartotta erejt, az Kinszeritetteknél. Semmi hátra nem hagyatott hogj az hasznos praeda Austriacusok hatalmábann ne essenn. Fel allittattak uj Dicasteriumok,⁸¹ s' azoknak végzése mintha köz Ország Gyüllése által lett vólna, éppenn meg tartatott, mely által midőn az Ország lakossy, csak azok akarattyok szerint hordoztatnak Despoticum Bi-rodalomnak bé hozása méltán felte-tett.

Nem⁸² szükség ezekenn üdöt töltenünk, megh mutaták szeginy le nyomott Nem-zethez Czellyokat, midőn ez előtt négj esztendővel, Ország Törénye ellen némelly nobleket, országonn kívül tartatott Gyüllésbenn ezekre Kezet adni kinszeriteni akar-ták, hogj az Orokös adózásnak módgya fel találtassék, az kisebb Nemesség Paraszt szerbenn tetéssék. Nagjobbnak szabatsági meg heréltessenek, az Törvényeknek szo-kott folyamattya Austriaj lábra állittassék, s' több illyek Ország lomrására [!] ott vé-gezettek.

In Királyi Diplomáknak Szentsége ehez járúl, eperjesi mészárlás, sirattyák özvegyek s' árvák attyoknak elvesztésit, és az iszonyussággal ki ontott ártatlan vér Ábellell az egeket hattya s' mind ezekkel sem töltt meg vért szomjúhozó Austriacusoknak aka-rattya, s' nem is állithatta szomjúságát minek elotte az mi tulajdon vérünköt is más nyólczvan két több rendekkel nevezet szerint hasonló kőbórlásra itilvén ne Kivánna éltüknek szabad Herczegeknek szabad maradéka Országbann különös étellel meg ele-gedvén és majdann düllendő szeginy hazánknek állapottját könyves szemekkel szem-leltük, és midőn jó lelki esmérettel minden szerencsétlenségnek tavúl léit gondollyak, ime Austriacusoknak *Nagjaj*⁸³ el hagjván XXXIV. Art. 1613. esz. rendit, nem citál-tattván, véletlenül meg fogattatván személyemnek mivolta nem tekintetvén, szoros vigjázás alatt szennyes Tömlöczbenn vettünk. Iszonyodik elmém azonn sok nyo-moruságoknak emlékezetire mellyeket Isten bizonyságunk ártatlanok Austriaj Kegjet-lenségétül szenvedtünk. Királyi Felség sértésnek vétkirül vádoltatunk, hamis Tanúk állittatnak. Leveleinknek ártatlan rendi balra magjaráztatnak és⁸⁴ végre véghetetlen Törvényekkel tiltatott Delegatu[m] Judicium, illendő Birój szék helyett, ellenük ren-deltetik. Haza Törvényeink illy világos megh szegesebenn, bizonyossak lévén még attyaink ellen reánk háromlott Austriacusoknak Gyüllöségérül mit volt tennünk. Ki vett⁸⁵ az mennyei Felség Daniellel az Oroszlany Torkából bennünköt és csudállatos móddal az szennyes rabságból ki szabaditván Bisztos patra juttatott. Jelen nem lé-

⁷⁹ „Idegen nyel” kihúzza és be nem fejezve.

⁸⁰ Orczy hullámjellel jelölte a margón a sorokat.

⁸¹ „olly” kihúzza.

⁸² A 8. oldal kezdete.

⁸³ Nehezen olvasható a toll vastag írása miatt.

⁸⁴ A 9. oldal kezdete.

⁸⁵ „ragadott” a szöveg fölé írva.

tünkben tehát, ellenünk Szententia mondattatott ki,⁸⁶ olly helytelen vélekedésekenn bizontlan vádlásokonn fundátatott hogj egjenes szivel meg tekintvén csak az rendtelen haragnak s' ellenünk ártatlanul gerjedett üldözésnek gyümölcsét tüstintt eszre venni lehessenn. Megh vallyá eszt *ezenn*⁸⁷ szententzia véginn lévő Czikkely. Midön aszt állyttya hogj Austriaj Fejedelem Törvény által nem kötel ellötetett[?] ellenünk Praecessust indítani. Szabad tehát az Törvénytül az Austriaj Fejedelem? Kiáltanak az Törvények és Diplomák s' nem is engednek Királyoknak hazabeliek ellen processus nélkül végzést tenni. *Art. XLI. 1536 Art. VI.1687. Tit. V. Part. II.oper Decret. Trip.*⁸⁸ De nem hátrálta az szegjen megh vallani más azonn Judiciumnak Czikkelyébenn *Hogj*⁸⁹ Ellenünk Királyi fiscus által szokott modú Proecessus formáltatott. Alá hajtottuk igasságban bizo fejünköt Ország törvényeinek és a' mintt ez erántt Felséges Császárnak irott tulajdon levelünkübül ki teczik (csupánn Dolgunk igasságos folyamottal léendő meg visgállásánn remenkedtünk. Nem használtt itt az Kö Szivü fejedelemhez tett ...⁹⁰ Törvény emlekezete, mellyek noha az 1687.eszt[endő] belí 17. art[iculus] szerint ha⁹¹ ki⁹² az ország lakossy közüll ezenn túl, notorie vétkezni, az az a' Király ellenn tamodni,⁹³ az ország⁹⁴ ez erántt tett Törvények szerinth Processust formálni, s' azok ellenn menni kelletik, ezenn szokkal elől adgya. Még is nem hogj ezek szerint, de idegen s' illetlenn Törvénsz...⁹⁵ s' helytelen idegen törvénynek sullyát. Diplomákrúl emlekezetet sem lévén igen irgalmatlan Sententiáth ve...lyát⁹⁶ kintelenitteünk venni. Mi lehetet ártatlansagunknak nagjobb bizonyosága mintt hasonló vádlással bé adatott s' velünk egjütt meg fogatattott Társasainkot, szabadonn eresztetni. Mi Magunk valóbann Pártulást az hazábann magunk Társok nélkül nem tehattunk, ha csak más hatalmassakot is magunkhoz nem hajtottunk. De tavul vagy onnan az Igasság a' hol az elmébenn fel tett harag uralkodik. Sokaigh Austriaj ház Birodalmának hajója kevélység⁹⁷ vitorláját *mind addig*⁹⁸ jádzatta, méghlenn az mi nyomorúságunkbann gjönyörködve hajozván az Boszút alló Istenünk hasonlóképpen vizáلكodó habokkal örvénybenn nem meriti.

Nem akarja, Isteni kegyesség továbbá Austriacusok igája alatt hadni ez szabad Orszagot. Midön emlekezetre méltó gondviselessel előbbi életünk veszedelmitül megh mentvén *és*⁹⁹ más Keresztény Fejedelmek kedvezésével az Országban visza jutván igaz Fegjver vezérlőnek minket rendeltt. Ugj intézte az Termeszet, hogj az Nemes Magyar elmék rágalmazástt Gyalázatot ne szenvedhessék, és szabad Országban Szabadok Születvén Szolgaj Sorsnál inkább az halalt böcsülnék.

Nyilván léjjenek azért az Keresztény Világnak Magyar Nemzetnek igasságos fegjveri és mi...¹⁰⁰ regi szabatságunknak leteket fa... ő¹⁰¹ minket gyuloló Angol házat az előb-

⁸⁶ A szöveg fölé írva.

⁸⁷ A javítás miatt nehezen olvasható.

⁸⁸ A dőlt betűs hivatkozás utólag a margón felsorolva.

⁸⁹ Utólag a szövegbe iktatva, az előző olvashatatlan.

⁹⁰ Olvashatatlan a szó.

⁹¹ A 10. oldal kezdete.

⁹² „ha en” áthúzva.

⁹³ „fogh” kihúzva.

⁹⁴ „Törvények módgya” kihúzva.

⁹⁵ Az erős javítástól olvashatatlanná vált a szó.

⁹⁶ A sok átírástól olvashatatlanná vált a szó.

⁹⁷ A szó a többszöri átírás következtében nehezen olvasható.

⁹⁸ A dőlt betűs szavak a margón olvashatóak.

⁹⁹ Az átírástól nehezen olvasható.

¹⁰⁰ A toll vastagsága miatt olvashatatlan.

¹⁰¹ Olvashatatlan a szó.

biekbül¹⁰² igaz itillel meg érti, igassagtalanul el tékozlott szababságának meg szerezésire segítségel lenni szivire vegje. .

Mi¹⁰³ (mert Diplomaknak annyiszor lett megh szegése vegett többé hitelt adni nem lehet) hazának Austriaj iga alúl leendő ki szabadítására életünket, tehetsegunket javunkat és utolsó Csepp vérünköt jó kedvell fel aldozzuk. S' hogj¹⁰⁴ Országgló vágjódást ezen fegjverrel szerezni nem akarunk vag[!] Különös hasznót s'Dücsösséget nem keresünk.

Isten Angjalok s' minden Szentek ugj egész Világ előtt, tiszta s' ép lelki ismérettel nyilvánóságossa teszük. Harczolni foghnak erettünk szorossann Istenhez Köttetve, az mennyek és nem tekintvén Keseredet Nemzetnek Köz Büneit midön annyi szél vé-szezbenn habozó igaz Ügjnekn hajóját Kétségös¹⁰⁵ előlmeneteleknek Tengeribenn le teszük előbbi Szerencsének biztos partyára kivanatos Szelek által Kegjelmessen fogja juttatni, s' már végre¹⁰⁶ örökös hajótörestül nyertessenn meg fogja menteni.

Költt Munkácsy Uraságunkbann lévő Tábor helyünkben Junius havanak 7dik napján 1703. esztendőbenn.

H. KAKUCSKA MÁRIA

Német bevándorlók olvasmányai a 18. században. Egy forrás tanulságai. A török hódítást követő német bevándorlásnak a befogadó társadalomra gyakorolt hatásával sem a történeti sem pedig a migrációkutatás nem foglalkozik behatóan. A kutatás eddig még azt sem vetette fel, hogy melyek voltak azok a meghatározó adottságok és feltételek, amelyek révén a német bevándorlók közvetítő szerepet tudtak vállalni a fejlettebb közép-európai és a fejlődésben megrekedt közép-kelet-európai térség között. Nem ismert a német bevándorlók szociális összetétele, anyagi és műveltségi szintje, mint ahogy az sem, hogy milyen szellemi poggyászt hoztak magukkal. Ez nemcsak a magyar kutatások szemléletével magyarázható, hanem sokszor a források hiányával is. Így bár mind a német mind a magyar művelődéstörténeti kutatások egyre nagyobb figyelmet fordítanak többek között a paraszti rétegek olvasási és írásképességének vizsgálatára valamint olvasmányainak felkutatására,¹ a 18. században bevándorló németek műveltsége nem került még tárgyalásra. Noha a helytörténeti források több esetben feljegyezték, hogy a bevándorók papjukkal és tanítójukkal érkeztek az új hazába, akik minden bizonnyal magukkal hozták könyveiket is, de hiteles híradás ezekről az olvasmányokról még nem került elő. A bevándorlók maguk is becsomagolták a legszükségesebb ruhaneműk, edények és szerszámok mellé a leggyakrabban forgatott könyveiket, a bibliát, imakönyveket és imalapokat. Mivel ezekről is a legtöbb esetben csak a (családi) szájhagyomány ad felvilágosítást, nagy jelentősége van minden olyan dokumentumnak, amely a bevándorlók által behozott olvasmányról ad hírt.

¹⁰² „maghára” kihúзва.

¹⁰³ A 11. oldal kezdete.

¹⁰⁴ „nem” kihúзва.

¹⁰⁵ „széles” kihúзва.

¹⁰⁶ „sok” kihúзва.

¹ Vö.: TÓTH István György: *Mivelhogj magad írást nem tudsz*. Bp. 1996; ENGELSING, Rolf: *Analphabetenium und Lektüre. Zur Sozialgeschichte des Lesens in Deutschland zwischen feudaler und industrieller Gesellschaft*. Stuttgart, 1973.